

Библиотека „Присъствие“
Книга втора

Изданието се публикува в рамките
на научноизследователската програма
*Литературата на Народна република България
(1946–1990)*
реализирана от Департамент „Нова българистика“
на Нов български университет.

© Авторски колектив, 2018
© Михаил Неделчев, Пламен Дойнов, съставители, 2018
© Издателство Кралица Маб, 2018
© Департамент „Нова българистика“ на НБУ, 2018

ISBN 978-954-533-170-1

СЪДЪРЖАНИЕ

Думи на съставителите7

Михаил Неделчев. *Юбилейни страници за история и писателя Иван Богданов*.....11

ИДЕИ / ПРОЕКТИ

Николай Аретов. *Българското възраждане в литературноисторическите концепции на Иван Богданов*.....47

Пламен Бочков. „*Веда Словена*“ – прочитът на Иван Богданов.....58

Морис Фадел. *Поетите на Иван Богданов*63

Биляна Курташева. *Как би изглеждала една хипотетична антология на българската поезия, съставена от Иван Богданов?*.....70

Михаил Неделчев. *Многообразие и оригиналност на жанровите форми в научното и писателското творчество на Иван Богданов*.....78

ИЗВОР / СЛОВО / ДЕЙСТВИЕ

Радка Пенчева. *Иван Богданов и началото на литературното изворознание*.....91

Пламен С. Цветков. *Древнобългарските проучвания на Иван Богданов* 107

Мони Алмалех. *Иван Богданов за (българския) език* 118

Лъчезар Стоянов. <i>Измамни надежди.</i> <i>Към разгадаването на една книга и една личност</i>	124
Пламен Дойнов. <i>Автономия и литература:</i> <i>Иван Богданов през 1945/1946</i>	149

БЛИЗОСТИ / СРЕЩИ / РАЗМИНАВАНИЯ

Катя Зографова. <i>Иван Богданов и т.нар. „прогресивни писатели“: разобличения и разлиствания</i>	167
Антония Велкова-Гайдаржиева. <i>За едно приятелство, прераснало в литературноисторическо съмишленичество (Иван Мешеков и Иван Богданов)</i>	183
Мария Огойска. <i>За усърдието</i>	217

АРХИВ И ПАМЕТ

Надежда Александрова. <i>Архивът на Иван Богданов:</i> <i>Пътят към дигитализацията</i>	223
Иван Звънчаров. <i>Архивното наследство на Иван Богданов – разширяване на представите</i>	247
Здравко Петров. <i>Обречен на думите</i>	270
Михаил Тошков. <i>Здравей, драги! Щрихи за Иван Богданов</i>	277

Мони Алмалех

ИВАН БОГДАНОВ ЗА (БЪЛГАРСКИЯ) ЕЗИК

Никога не съм бил тесен специалист по творчеството на Иван Богданов.

Позволявам си да представя пред вас това писано слово, като влизам в задочен диалог с писаното слово на Иван Богданов.

„Няма нищо по-силно от живото слово. Затова, вслушвай се във всекиго – може би ще доловиш истини, които никоя ръка не е успяла да запише, може би ще вкусиш из този изначален извор на знание, който зове мисъл човешка. Книгата съдържа винаги нещо подправено. Тя се явява като секундарен (разбирай „вторичен“ – б. м., М. А.) продукт на духа. В нея често се крият конвенционални, формални, граматични, стилистични, еуфонични и т.н. елементи и съображения. Мисълта чрез печатното слово се материализира. Тя облича често приказна премяна и закрива своята блестяща, първобитна хубост. Под дрехата на мъртвия знак тя губи много от своите изразителни движения. И затова няма по-велико от живото слово. То ни разкрива най-добре всички отсенки на мисълта, то дава хиляди изрази на една и съща идея! То изяснява веднага всички неясноти и не оставя никакви противоречия. Най-слабото съмнение в очите на слушателя кара говорителя да сипе нови аргументи, да навлиза в нови дебри на мисълта. Живото слово – това е творчество внезапно, смело, мощно. То е може би най-непосредственият израз на човешкия творчески дух. То и лириката. Но докато тя идва до ушите на слушателя пак подправена – то се лее без сметка и съображения, лее се тъй както се лее вода.

Думата се ражда и умира за миг. Тя няма тази претенция за безсмъртие, както нейната посестрима написаната дума. И затова беседата с човека въобще е най-ценният Божий дар. Без нея не би бил възможен никакъв прогрес. Всичко би замряло, ако ще би хиляди томове с най-велики слова да биха се появили. Беседата с човека разкрива най-тънкото – недоизказаното, собствено, стремежа на човека към съвършенство. Защото съвършенството, вечният идеал е там – в недоизказаното, в синята мъгла пред очите. В недоизказаното лежи и изкуството. Ние стоим между два океана – около нас клокочат две стихии – минало и бъдеще, материя и дух.

Материята иде из безкрая на вековете. От организъм, чрез клетка, от живо към мъртво, от земя към лава, от газ към енергия, От атома към йон, от йон към протон се достига до началното АЗ на Твореца към Неговото Fiat „Да бъде!“ Това е едната стихия и нейната еманация – това съм аз, човекът.

Духът пък се почва от моята мисъл, от моя стремеж към Бога, към хармонията. Той може би е някакъв лъч, що тупти в гърдите ни, изпратен от един свят, който е много далеч, но който ще дойде, един свят, който е вътре в нас чрез своя зародиш. Това е „жизнь будущего века“.

Материята и Духът живеят в нас. Едното тегне над нищото, другото лети напред, иска да надживее, иска да даде на нашето нищожно съществуване насладата на един бъдещ живот. А възелът между тези две вечности – това е словото. То прави човека човек, то го прави способен да изразява своя стремеж напред. Беседата с човека разкрива безкрайни възможности.“

(Иван Богданов, 20,11.1939. Из „Спомени и бележки на Иван Богданов, 1937-1939“).

Мога да напиша десетки страници, в които да се спра на всяко изречение и изразената в него мисъл, мога да направя курс, в който върху този цитат да уча себе си и другите на

това как се структурира мисъл чрез набор от изречения, в които на автора е позволено да си противоречи, за да изгражда и надгражда мисли и теми. Мога да обърна внимание на емоцията в структурите от изречения и абзаци. Мога да изразя съгласие или несъгласие с изречените мисли в отделните изречения, но забравяйки, че емоционално изречената мисъл в едно изречение служи на логичността в следващото и т.н.

Но все пак бих искал да коментирам опозицията „писано слово – говорено слово“, която е повод за вдъхновението на Иван Богданов.

Съгласен съм, че писаното слово на умения и самовзискателен автор съдържа много „елементи и съображения“, характерни за изкуството на писаното слово. Не съм съгласен обаче, че „мисълта чрез печатното слово се материализира“. Намирам, че и чрез живото слово мисълта пак се материализира. Съгласен съм обаче, че в писаното слово на самовзискателния автор мисълта „облича често приказна премяна и закрива своята първобитна хубост“. Не съм съгласен, че писаното слово може да бъде наречено „мъртъв знак“. Провиждам в термина „мъртъв знак“ семиотично мислещия ум на Иван Богданов, а в цитата, който възстанових на глас – материализирах вътрешната реч на един ум, за който не е проблем да мисли във вътрешната си реч, както то представляват тези „спомени и бележки“, с особеностите на външната реч – граматически структурирана словесна структура.

Струва ми се, че „изразителните движения“ на мисълта, съдържаща се в живото слово, си служи с различни повторения и контактоустановяващи думи, които не носят логически смисъл, но имат отношение към живия контакт, описан от Иван Богданов много точно: „Най-слабото съмнение в очите на слушателя кара говорителя да сипе нови аргументи, да навлиза в нови дебри на мисълта.“

Самият факт, че Иван Богданов записва свои „спомени и бележки“, опитвайки се да улови свои мисли, които да развие или изостави по-късно, носи характера на съхраняване за самия себе си на свои емоции, породени от една вътрешна реч, в която има много емоционални възклицания, характерни за медитацията, па дори за един „поток на съзнанието“, който има смелостта да запише нещата както протичат в момента, подобно на живото слово с неговата недоизказаност в логическо отношение и пълнота в емоционалността на контакта.

Много ме впечатлява изречението „Думата се ражда и умира за миг“ като характеристика на живото слово. То ми напомня за преподавателската дейност и за театъра – и гениално да се изкажеш, всичко става и остава в аудиторията или в театралната зала.

А знаем, че много хуманитарни хипотези и теории са намерили своята първа проверка именно в аудиториите или в разговор с колега. Вдъхновява ме следващото изречение – „Тя няма тази претенция за безсмъртие, както нейната посестрица написаната дума“, защото спонтанно родените поредици от думи в аудиторията могат да станат безспорни претенденти за думи, които са най-подходящи за безсмъртие.

Намирам, че цитираното тук и въобще всичките „спомени и бележки“ на Иван Богданов са и училище по риторика, в което логиката и емоцията са равностойни участници. Как иначе да си обясня, че писаното слово е съотнесено с Материята, а живото слово – с Духа, освен с емоция, с обяснение в любов на живото слово. Или друга мисъл: „Зад книгата стои едно име, а не човек“, с която не ми се иска да се съглася, може би наивно смятайки, че все пак нашите текстове съдържат нашата индивидуалност, а понякога и най-качествената част от нас самите. Бидейки наистина материя, нашите текстове ни надживяват, както и разни други артефакти като връзки за обувки, ръкавици и прочее. За разлика от

връзките за обувки текстовете ни съдържат, или поне носят, неповторимия печат на нашия дух, в който можем да различим както епохата, така и нашата духовна индивидуалност.

Защо от древността хората материализират своя стремеж да останат и след смъртта си чрез записани текстове? Защо бащата на Исак Бабел всеки ден педантично записва какво се е случило предния ден? Така идваме до най-важното в текстовете на Иван Богданов – неговите убеждения, вярвания, идеите, които го вълнуват. И независимо колко сме съгласни с това или онова изречение, всъщност голямото, което буди чувство на възхищение, е допирът до могъщия дух на един българин, боравещ така свободно и правилно с българския език и във вътрешната си реч. Да не забравя – въпросните бележки са от студентския период на Иван Богданов и носят свежестта и емоционалната температура на опитен вече човек, реагиращ на допира и консумирането на университетската среда. Още тогава обаче ние имаме работа с изграден характер, който споделя през 40-те години в „Бележки за себе си и другите“, че има изграден навик, когато пише, да има удобства, при това „все ми иска да се разположа, да няма шум, мухи да не хапят и пр.“ Технически, писането легнал или легнал по корем (както може да се случи на Йордан Йовков и Николай Райнов), или на коляно, е съвсем възможно за Иван Богданов, но все пак липсата на маса и стол му пречи да запише „интересни наблюдения и още по-интересни налучквания и хрумвания“ или „лични преживявания“. Отново този навик да се улови вечното в мимолетното, да се потърси неповторимият блясък на живота слово.

Намирам за прекрасна метафората, че словото е възелът между Материя и Дух. Тя провокира мисли и асоциации. Например, ако словото ни е проблем, дори да сме Александър Македонски не е желателно да използваме меч, за да го разсечем, защото бихме отделили духа от материята,

а за човека това значи смърт. По-скоро тази метафора зове за това, което Иван Богданов прави в своя творчески път – търпеливо, с десетилетия, да разплита възела на българската материя и дух. Той не само коментира художественото българско слово, но става образец за подреждането, документирането и съхраняването му. Така богатството и мащабът на личността Иван Богданов включва едновременно и любовта, и респекта към устната реч, и изключителната библиографска прецизност по съхраняването на фактите на българското писано слово за идните поколения българи.

А какво по-точно от това, че Словото прави от човека човек.